

ДРАГАНА САВИН

УНИВЕРЗИТЕТ У
НОВОМ САДУ
dragananauka@gmail.comDOI: <https://doi.org/10.18485/bogoslovlje.2023.82.2.2>УДК: 378:929 Ђуровић Д.
050.482 БОГОСЛОВЉЕ" 1928/1930"
811.16:929 Ђуровић Д.ПРИМЉЕНО: 10.4.2023.
ОДОВРЕНО: 31.7.2023.

ДИМИТРИЈЕ ЂУРОВИЋ (1882–1945) У ЧАСОПИСУ БОГОСЛОВЉЕ¹

Сажетак: Димитрије Ђуровић (Петрово Копито, 1882 – Маутхаузен, 1945) заборављени је српски слависта међуратног периода, који је за собом оставио обимно и значајно дело, које чини 31 монографско издање и 130 чланака објављених у различитим домаћим и страним часописима. Као хришћанин и дубоко укрквењен интелектуалац, велики број чланака посветио је истицању мисије православља у очувању морала и чистоте људске душе и будућности човечанства, док се као научник и истраживач бавио палеославистицом, историјом и теоријом српске и словенских књижевности, уџбеничком литературом, лексикографијом, преводашћом, публицистиком, књижевном критиком. Током своје богате и разноврсне научне и педагошке каријере, провео је шест година као предавач црквенословенског и руског језика на Православном богословском факултету, објављивао је радове у више богословских часописа, а међу њима се истичу они објављени у часопису *Богословље*. У овом раду анализираћемо радове Д. Ђуровића објављене у часопису *Богословље*, као и њихово место у целокупном научном опусу аутора. ► *Кључне речи:* Димитрије Ђуровић (1882–1945), историја славистике, старословенски језик, часопис *Богословље*, Православни богословски факултет.

Димитрије Ђуровић (Петрово Копито, 1882 – Маутхаузен, 1945)² заборављени је југословенски слависта међуратног периода, који је за собом оставио

¹ Овај рад је заснован на материјалима до којих смо дошли током припреме наше докторске дисертације *Славистичко дело Димитрија Ђуровића*, написане под менторским руководством проф. др Ксеније Кончаревић, успешно одбрањене у септембру 2022. године на Филолошком факултету у Београду, пред комисијом у саставу: проф. др Зоран Ранковић, проф. др Вања Станишић и доц. др Светлана Гољак.

² Више о биографији Димитрија Ђуровића видети: Добрило Аранитовић, „Био-библиографија Димитрија П. Ђуровића (1882–1945)“, *Библиографски вјесник* 2–3 (2000): 61–62; Новак Р. Миљанић, „Прилог био-библиографији др-а Димитрија Ђуровића“, *Библиографски вјесник* 1 (1977): 129–130. Драгана Савин, „Живот и дело др Димитрија Ђуровића из Петровог Копита (1882–1945)“, *Окџоих* XI/12 (2021): 146–152.

обимно и значајно дело. Објавио је 31 монографско дело, као и 130 чланака у домаћим и страним часописима.³

У научним радовима и посебним издањима често се бави темама о настанку писмености,⁴ о значајном подухвату светих Тирила и Методија⁵ у ширењу писмености и Божије речи међу Словенима, о пореклу старословенског језика⁶ итд. Значајну пажњу посветио је српским и страним песницима, научницима, верским посленицима (Бранко Радичевић⁷, Ђура Даничић⁸, Петар Петровић Његош⁹, Радован Кошутић¹⁰, Ф. М. Достојевски¹¹, Јован Јовановић Змај¹², Александар Сергејевич Пушкин¹³, патријарх Варнава¹⁴, Вук Стефановић Караџић¹⁵, Адам Мицкјевич¹⁶). Написао је више уџбеника, засебно издање граматике под називом *Руски књижевни језик*, док посебно место у његовом стваралаштву заузима *Речник руско-српскохрватски са грамањиком руској језика*, са своја три издања 1936, 1946, 2000.

Током своје богате и разноврсне каријере¹⁷ предавао је у више образовних установа у царској Русији и у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, потоњој

³ Најсвеобухватнију библиографију публикованих Ђуровићевих радова видети у: Савин, „Живот и дело др Димитрија Ђуровића“, 156–162.

⁴ Димитрије Ђуровић, „О пореклу словенског писма“, *Просветни гласник* 11 (1927): 129–147.

⁵ Димитрије Ђуровић, *Значај св. Тирила и Методија у историји словенске културе* [Прештампано из *Извештаја Државне шртовачке академије у Земуну за шк. 1929/30. годину*] (Земун, 1930).

⁶ Димитрије Ђуровић, *Народности сћаро-црквенословенској језика* [Прештампано из *Бојословља*] (Београд, 1928).

⁷ Димитрије Ђуровић, „Бранко Радичевић као производ духа словенске расе“, *Мисао* XVI, св. 8 (1924): 1703–1711.

⁸ Dimitrije Đurović, „Značaj Đure Daničića u istoriji jugoslovenske naučne misli“, *Književni sever* knj. I, sv. 8 (1925): 293–296.

⁹ Димитрије Ђуровић, „Петар Петровић Његош као уметник народњака“, *Књижевни север* I (1925): 250–253.

¹⁰ Димитрије Ђуровић, „Радован Кошутић: Сан мале Виде“, *Воља* 2/5 (1928): 358–363. [Приказ]; Д. Ђуровић, „Радован Кошутић: Гором и пољем, Београд, 1931, стр. 106“, *Народна одбрана* 1–2 (1931): 31–32. [Приказ].

¹¹ Димитрије Ђуровић, „Ф. М. Достојевски“, *Народна одбрана* 7 (1931): 99–100; Д. Ђуровић, „Достојевски и нова Русија“, *Народна одбрана* 7 (1931): 106–107.

¹² Димитрије Ђуровић, „Јован Јовановић Змај као песник словенске емоционалности“, *Лейтис Мајице српске* 337/1–3 (1933): 88–93.

¹³ Димитрије Ђуровић, „Петар II Петровић Његош и А. С. Пушкин“, *Светосавље* 2 (1934): 111–113.

¹⁴ Димитрије Ђуровић, „Патријарх Варнава и словенска мисао“, *Гласник Српске православне њаџријарије* 16–17 (1937): 465–466.

¹⁵ Димитрије Ђуровић, „Значај Вука Ст. Караџића у историји наше културе и славистике“, *Учишељ* 9–10 (1938): 517–521.

¹⁶ Д. Ђуровић, „Адам Мицкјевич у светлости словенске мисли о братству народа. Поводом 85-годишњице његове смрти“, *Учишељ* 3–4 (1940): 183–190.

¹⁷ Значајне информације о каријери и педагошком раду Д. Ђуровића видети у: Samuel Boldocky, *Riaditelia Gymnázia v Petrovci 1919–2009* (Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum: Gymnázium Jána Kollára so žiackym domovom, 2009), 37–38; Ксенија Кончаревић, „Из историјата наставе славистике на Православном богословском факултету у Београду: др Димитрије Ђуровић (1882–1945)“, in *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 5, прир. Бо-

Краљевини Југославији. Каријеру је, после завршеног средњег и високог образовања у Русији, започео у Варшави (наставник у гимназији и на педагошким курсевима при Универзитету), а касније је и магистрирао и докторирао у Русији. Током Великог рата, услед евакуација, предавао је на универзитетима у Кијеву и Одеси. После пресељења у отаџбину предавао је на Филозофском факултету у Скопљу, потом у више гимназија широм земље (Улцињ, Алексинац, Суботица, Бачки Петровац), на Државној трговачкој академији, Православном богословском факултету, Војној академији и Високој економско-комерцијалној школи. Током свог радног века у домовини предавао је руски, црквенословенски, српскохрватски са књижевношћу, историју и немачки језик, обављао је и друге дужности: директор и секретар гимназије.

Димитрије Ђуровић је на Православном богословском факултету предавао црквенословенски и руски језик,¹⁸ а период рада у овој образовној установи је и најплодоноснији период његовог научног рада.

У периоду рада на Богословском факултету (1927–1932) Д. Ђуровић публикује и припрема за објављивање своја најзначајнија и најобимнија дела: *Народности сѣтаро-црквенословенској језика* (прештампано из *Бојословља*) 1928; *Значај св. Ђирила и Методија у историји словенске културе* (прештампано из *Извештаја Државне трговачке академије у Земуну за шк. 1929/30. годину*), Земун 1930; *Фонетика црквено-словенској* (дезидерат), Београд 1930; *Народне умотворине*, Београд 1931; *Руски књижевни језик*, Београд 1931; *Морфологија црквено-словенској језика* (дезидерат), Београд 1931; *Јован Јовановић Змај као јесник словенске емоционалности* (прештампано из *Лейојиса Мајице српске*), Нови Сад 1933; док *Речник руско-српскохрватски са граматиком руској језика* штампа 1936. у Београду, али њега припрема пуних 15 година.

Као хришћанин и дубоко уцрквењен интелектуалац, велики број чланака посветио је мисији и значају православља и Русије у очувању морала и чистоте људске душе и будућности цивилизације. Радове је објављивао у многим домаћим и страним часописима, међу њима се истичу они објављени у часопису *Бојословље*.

гољуб Шијаковић (Београд: Православни богословски факултет, 2010), 168–173; *50 годинашњица рада Државне трговачке академије у Земуну 1883–1933*. (Земун: Штампарија Миленка Л. Пешића, 1934), 77; Предраг Пузовић, „Годишњи извештаји Православног богословског факултета Ректорату Универзитета од 1920. до 1940“, in *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 2, прир. Богољуб Шијаковић (Београд: Православни богословски факултет, 2007), 87; Зоран Стевановић, *Гимназија у Алексинцу: од 1918–1941* (Алексинац: Библиотека „Вук Караџић“, 2015), 73–74, 309.

¹⁸ О Ђуровићевом раду на Православном богословском факултету видети: Ксенија Кончаревић, „Из историјата наставе славистике на Православном богословском факултету у Београду: др Димитрије Ђуровић (1882–1945)“, 169–172; Зоран Ранковић, „Предавачи Црквенословенског језика на Богословском факултету до Другог светског рата“, in *Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати*, 7, прир. Богољуб Шијаковић (Београд: Православни богословски факултет, 2010), 76.

У часопису *Богословље* Д. Ђуровић је објављивао у периоду од две године 1928–1930. Реч је о следећим радовима: *Улоја црквено-словенској језика у стварању уметничких слика* (Београд, 3/1928, 42–52), студија *Народности старо-црквенословенској језика* (Богословље 3/1928, 3, 223–232; 4, 280–312) објављена у два дела а касније и штампана у посебном издању, и приказ часописа *Известия по рускому језику и словесности Академии Наук, С.С.С.Р.* Лењинград, 1928, стр. 164–167, који излази у поглављу *Оцене и прикази* (Богословље, 5/1930, 2, 164–167).

УЛОГА ЦРКВЕНО-СЛОВЕНСКОГ ЈЕЗИКА У СТВАРАЊУ УМЕТНИЧКИХ СЛИКА (БОГОСЛОВЉЕ, БЕОГРАД, 3/1928, 1, 42–52)

Први чланак носи наслов *Улоја црквено-словенској језика у стварању уметничких слика* (Београд, 3/1928, 1, 42–52), у коме Ђуровић у центар пажње ставља значај и важност црквенословенског језика¹⁹ не само за богослужбене сврхе него га посматра и из другог, модерно-научног угла, истичући његов значај за процес размишљања и стварања уметничких слика словенског народа, али и више од тога: као средство на путовању према божанској правди, истини и доброту.

На почетку чланка аутор доводи у везу језик и човекову душу јер је језик, слика и израз човечјег унутрашњег живота, његовог богатства. Речи су слике утисака, помоћу којих се „повећава вредност нашег живота“.²⁰ Слике утисака су оне слике које изображавају вечну хармонију, истину, лепоту, доброту и све оно друго што доприноси измени друштва у правцу стварања заједнице у којој би се њени чланови осећали као браћа и у којој би сви жудели за духовним усавршавањем и увођењем социјалне правде у систем вредности друштва.

У том општем контексту изградње социјалне правде на земљи, Д. Ђуровић описује црквенословенски језик као ризницу чаробних слика које су заталасале душе наших предака.²¹ Значајан историјски тренутак за Словене, а поготово за наше претке, било је стварање писма и почетак превођења богослужбених дела на језик македонских Словена јер се на тај начин ствара црквенословенски језик, а народна свест започиње свој развој у правцу хришћанских идеала и усавршавања мисли и духа у складу са представама о божанској правди, истини и доброту.

Надаље Д. Ђуровић доста детаљно преноси легенду која се везује за индијског цара Авгара (Цел-Ел-Един Мохамед) јер га богаћење језика и живот

¹⁹ Д. Ђуровић у овом раду користи назив црквенословенски језик за старословенски језик, желећи да истакне његову црквену употребу, употребу у црквеном животу.

²⁰ Димитрије Ђуровић, „Улога црквено-словенског језика у стварању уметничких слика“, *Богословље* 1 (1928): 42.

²¹ Ђуровић, „Улога црквено-словенског језика у стварању уметничких слика“, 42.

језика увек подсећају на ту легенду. По легенди, коју Ђуровић презентује на следећих неколико страница, Авгар реши да одгонетне питање који је језик најстарији и на ком језику су написане истине у књигама. Како је сваки мудрац из његове свите тврдио да је то на његовом језику и у књигама његовог народа, Авгар одлучи да одузме дванаесторо деце од мајки, да их изолује у окружењу где ће сви бити неми и неће говорити ниједним језиком да би се установило на ком језику ће деца проговорити. Након десет година се цар сетио деце, извео их пред себе и тада је установио да ниједно дете не говори, да сва ћуте, постала су нема. Тако да цар Авгар, по легенди, није открио тајну језика, нити који је језик први сазнао за тајне говора.

Извор богаћења језика наше (словенске, прим. наша) расе се налази у вери и хришћанству, која преко љубави и радости, утиче на развој и богаћење језика. Како се развија и богати душевни, унутрашњи живот човека тако његове слике и представе имају потребу да развијају нове начине за изражавање својих идеала и та ерупција енергије се прелива у језик. Колико ли су само мука имала Света браћа и колико су их превазишли док су промишљали и стварали најадекватније изразе за нове, хришћанске појмове и преносили идеале нове вере и вечне истине, пита се аутор. Створили су најсавршенију азбуку тога доба и у душевним мукама предузели огроман посао превођења. Стога, за Ђуровића, црквенословенски језик није само резултат превода грчких речи и појмова него и слика душевних активности и стремљења наше расе путем стварања чаробних слика новог живота. Нажалост, истиче аутор, Западни Словени су одмах после смрти Ђирила и Методија напустили црквени језик и на тај начин пропустили шансу да се развијају у складу са хришћанским мистицизмом написаним на разумљивом црквенословенском језику. То је био узрок због чега је народна поезија Западних Словена сиромашна јер језик туђе „расе“ није могао да пробуди стваралачку енергију словенске расе, његову песничку изражајност, осећајност.

Д. Ђуровић потом помиње податке да су Лужички Словени натерани да у Цркви користе страни језик, те су карикирали речи и изразе, изговарајући их речима најсличнијим свом, словенском језику. Слично се дешавало и код Чеха. Стога је курија забрањивала сва окупљања у којима су се показивали и долазили до изражаја словенски обичаји, традиција, језик.

У православном хришћанству Црква је одиграла сасвим другачију улогу, успела је да ранију паганску мистику преобрази и трансформише кроз хришћанско учење у нову словенску стварност, у којој се слободно развијају нови симболи, богати се језик и култура, те се и развија и усмена и писана реч. Читање хришћанских дела и служење обреда у цркви на разумљивом језику доприносило је богаћењу представа о животу, увођењу нових слика, нових метафора и новог начина размишљања. Тако речи *хлеб*, *змија*, *риба* добијају нова симболична значења и стварају нове представе о животу.

На крају чланка аутор истиче значај црквенословенског језика и за развој и богатство нашег језика: „У наведеном смислу црквено-словенски језик својим симболичним сликама учинио је велику услугу нашем књижевном језику, нарочито језику народних уметника.“²²

*НАРОДНОСТ СТАРО-ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКОГ ЈЕЗИКА (БОГОСЛОВЉЕ, БЕОГРАД,
3/1928, 3, 223–232; 4, 280–312)*

Студија *Народности старо-црквенословенског језика* публикована је 1928. године у факултетском часопису *Богословље* у бројевима 3. и 4, а затим ће бити приређена и посебна публикација, штампана у Графичком заводу „Макарије“ А.Д. у Београду 1928. године.

Народности старо-црквенословенског језика штампана у засебном издању²³ има 44 стране и бави се пореклом, односно упоредним мултидисциплинарним приступом у анализирању порекла старословенског језика.

Порекло старословенског језика, или како га Ђуровић најчешће зове староцрквенословенски, под утицајем руске, али не и совјетске лингвистичке школе, одувек је интересовало лингвисте. Може се рећи да је то, поред интересовања за живот и рад Солунске браће, једно од најинтригантнијих питања славистике, поготово у временима кад се оформљавала славистика, тј. у временима првих словенских компаративиста Добровског, Востокова, Миклошича, Копитара, Јагића.

Студија *Народности старо-црквенословенског језика* организована је у неколико поглавља, без издвојеног садржаја, што може да се објасни чињеницом да је рад у целисти прештампан из часописа *Богословље*: I *Историја и истраживања о народности старо-црквенословенског језика* (3–6), II *Распадање Словенства и диференцијација њихова језика. Крећање јужних Словена и положај Бујара* (6–18), са поднасловима: 1. *Диференцијација језика* (6–9), 2. *Крећање Словена и језичке особине јруја* (9–18), III *Главна фонетска обележја старо-црквенословенског језика, њихово порекло и веза са живим словенским језицима* (19–26), IV *Главније морфолошке особине српско-хрватског језика и њихов однос према старом црквеном слов. језику* (26–32), *Неке синтаксичке особине старо-словенског језика и њихов однос према српско-хрватској и бујарској језичкој конструкцији* (33–37), *Из области живота старословенских речи*: 1. (38–40), *Старо-словенске речи, које не постоје у бујарском, а живе у српско-хрватском језику*. 2. (40–44).

²² Ђуровић, „Улога црквено-словенског језика у стварању уметничких слика“, 48.

²³ Студију смо анализирали из оригинала штампаног у посебном издању, које се ни у чему, осим у нумерацији страница, не разликује од рада штампаног у два броја часописа *Богословље* из 1928. године.

Из приказа садржаја можемо закључити да се аутор посветио проблематици јужнословенског порекла старословенског језика кроз разматрање више аспеката од познатих, историјских података, преко описа фонетских особина Словена балканског ареала, морфолошких одлика српског језика у односу према старословенском, делимично синтаксичних одлика старословенског и његовог односа према српском и бугарском, одлика народних књижевности, до закључног поглавља, у којем износи аргументацију у корист српског порекла старословенског а не бугарског. Студија је врло прегледна, научна апаратура је конзистентна, иако у правопису понекад има некохерентних решења. Цитиране ауторе и књиге Ђуровић смешта у фусноте, али на крају рада нема посебног списка литературе.

У првом поглављу, које носи наслов *Историја и ишћања о народности сѣаро-црквенословенској језика* (3–6), Д. Ђуровић даје преглед теорија о пореклу старословенског језика, тј. старо-црквенословенског, како га он именује. Како сам каже, опсежан материјал из области словенске филологије чине радови о црквенословенском језику, нарочито истраживања о народности овог језика.²⁴ Аутор објашњава разлог великог интересовања за свештени језик православних Словена, те каже да се црквенословенска азбука „јавила као прва слика гласова словенске расе, што су на том језику забележени језички облици и што је, тако рећи, први пут зафиксиран душевни живот Словена извесног доба, те је сав тај језички материјал послужио као кључ за изучавање како прасловенског језика, тако и њихових дијалеката“.²⁵ Питање народности староцрквенословенског језика у науци води порекло од Јозефа Добровског, који је тврдио у својем раду *Cyrill und Method der Slaven Apostel* из 1823. да је то бугарско-српско-македонски језик. О тој дефиницији Д. Ђуровић каже да је она нејасна и да је резултат етнографских знања тога доба, када се нису правиле разлике између Срба и Бугара. Д. Ђуровић даје преглед добропознатих теорија о пореклу старословенског. Тако, каже да је Добровски сматрао да су Ћирило и Методије били родом из Солуна, где су у подједнаком броју живели и Грци и Словени, те је језик апостола језик Словена из околине Солуна. С друге стране, Копитар и Миклошич су створили теорију о панонском пореклу старословенског језика, која је у науци дуго живела, односно „дуго у науци сматрана неоспорна“.²⁶ Објашњавају се даље разлози на основу којих је Копитар засновао своју теорију, презентовану у студији *Altslovenische Formenlehre in Paradigmen* 1874. године. Први разлог је што је Панонија улазила у састав епархије у којој су Ћирило и Методије ширили писменост – то је била Коцељева кнежевина, а други разлог је што су у црквенословенском језику постојале речи латинског

²⁴ Димитрије Ђуровић, *Народности сѣаро-црквенословенској језика* (Београд, 1928) [Прештампано из *Бојословља*], 3.

²⁵ Ђуровић, *Народности сѣаро-црквенословенској језика*, 3.

²⁶ Ђуровић, *Народности сѣаро-црквенословенској језика*, 3.

и немачког порекла (оцѣтъ, олтарѣ, цѣсарѣ, постѣ, попѣ), које по Копитаровом мишљењу нису могли да употребљавају нити су их познавали Словени из околине Солуна. Миклошич је сматрао да је важна чињеница та што су поједине словенске речи Мађари преузели од панонских Словена. Позивао се и на то да Словаци своју земљу зову Slovensko, а свој језик Slovensky. Шафарик се на то надовезао и сматрао је да се то поткрепљује и речима из црквенословенских споменика које постоје само у словеначком, чешком и код приморских Хрвата, као и да се код њих у текстовима срећу придеви као што је *небесьскѣ*, а не придеви грађени уз помоћ суфикса *-ьн* (небесьнѣ), јер су они потомци панонских досељеника после најезде Мађара на Панонију. Године 1896. излази дело Ватрослава Облака (1864–1896) *Macedonische Studien*,²⁷ које дефинитивно руши панонску теорију. Ову књигу Ђуровић сматра кључном у доказивању порекла старословенског језика. Облак се бавио теренским истраживањем македонских дијалеката²⁸ у околини Солуна и пронашао је изворе да се у једном дијалекту²⁹ чувају назали, постоје групе *-шиѣ* и *-жѣ* и постоје трагови јуса, што их чине најближим старословенском језику.

Д. Ђуровић сматра да је име Словака и назив њихове земље Словенско само ствар понављања заједничког словенског имена и дубока приврженост и припадност словенству, која се среће у различитим деловима словенског света и изражава на различите начине. Што се тиче сакралне терминологије латинско-германског порекла и њеног појављивања у словеначком, чешком и неким хрватским говорима, као и мађарских позајмљеница из словенског језика, то све не може да служи као аргумент и потврда панонског порекла првог књижевног језика свих Словена. Аутор прецизира да су Мађари неке речи позајмили од Бугара (не Словенаца), али неке су позајмили и од Руса, као што су *kolbasz* – колбаса, *borona* – борона, *udvoar* – двор, неке од Срба, као што су *mascak* – мачка, *jaran* – јаран, *kakas* – кокош, док се неким словенским позајмљеницама не може тачно одредити одакле су дошле. Д. Ђуровић просуђује да је сакрална терминологија ушла у старословенске текстове превода у Моравији (Моравској), а у Моравији је живео словенски народ, који је био навикао на те речи, јер су слушали богослужења и на немачком и на латинском.

Аутор у овој студији обара став „већине научника“, који су сматрали да је порекло старословенског језика бугарски говор IX века, што се појављује код А. И. Соболевског (*Древній церковно-славянскій языкѣ*. Фонетика, Москва 1891, 10³⁰), а ни у чему се не разликује ни мишљење С. Куљбакина (*Древ-*

²⁷ Дело је постхумно штампано и од великог је значаја за развој словенске филологије.

²⁸ Он је на терену правио језичке белешке три групе дијалеката: Суко (на средини између Солуна и Сереса), говор северно од Солуна, места Ново Село, Градбор, Бугаријево, Вардаровци и дебарски крај, места Галичник, Клене, Обоки.

²⁹ Говор краја Суко.

³⁰ Код Ђуровића: *Древне-церковнославянскій языкѣ*. I. Фонетика (Москва, 1896).

не-црковно-словјанскій языкъ, Харьковъ 1917). За крај поглавља Д. Ђуровић оставља коментар да су тврдње које износе ова два научника да се у основи старословенског бугарски говор – једностране.

У II поглављу *Расијадање Словенсѣва*, које се дели на два потпоглавља 1. *Диференцијација језика* и 2. *Креѣње Словена и језичке особине њује*, аутор износи на самом почетку врло утемељену мисао да за решавање питања о народности, тј. о пореклу старословенског језика треба узети у обзир и све језичке и све историјске чињенице, а не само језичке, а од језичких не само изговор прасловенских група *dj, tj* у српскохрватском (мисли се на српски) и бугарском. Надаље аутор поставља питање на који начин би Бугари могли да продру тако далеко у унутрашњост Балканског полуострва и да имају снажно упориште у солунској области кад је познато да су Срби раније дошли на Балканско полуострво и прешли у Тракију. Будући да су Бугари дошли касније на Балканско полуострво, поставља се питање да ли су дошли као Монголи (како каже Ђуровић) или као пословењено монголско племе. „Ако су дошли као Монголи, онда им је требало доста времена, управо више векова да се пословене, да приме српско-хрватски језик и да се прожму духом словенске расе“.³¹ У случају да су већ били пословењени, поставља се питање чији говор лежи у основи њиховог словенског језика. Позивајући се даље на Јиречекову *Историју Срба* (*Geschichte der Serbe*), аутор износи податак да у време када су Срби били у солунској области названој Сервија, Бугари су били измешани са Аварима и насељавали римске области између Дунава и Хема. Ђуровић надаље детаљно представља историјске околности у вези са кретањем Словена у време најезде Хуна, правце миграција из прапостојбине, као и поделу Словена на групе. Јужни Словени су кренули на Балканско полуострво, а Ђуровић касније описује и језичке особине Јужних Словена, који су се поделили у три групе, јер су се упутили у три правца: прва група³² је кренула од Прута на југ до данашње Румуније, друга група³³ ка Посавини или,

³¹ Ђуровић, *Народност сѣаро-црквенословенској језика*, 7.

³² Источна група Јужних Словена прелази Дунав преко данашње Румуније, креће се према Тракији и долази до Солуна. Део ових Словена, у броју од 5000 ратника, напао је Солун 584. године на Светог Димитрија, али је напад одбијен. После две године, 586. Словени су у још већем броју напали Солун. Константин Порфирогенит сматра да су се у солунској области названој Србија настанили Срби. Они су дуго носили старо име Словѣне, а Византинци су ту област назвали Склавинија. Д. Ђуровић даље описује како су поједине специфичне гласове из прасловенског изговарали ти Словени, тј. описује фонетски систем све три групе Јужних Словена. Источна група Јужних Словена је развила: 1. изговор *ѣ* као широког *e*, на почетку речи као *ia*, 2. појаву *l* (*ль*), 3. африкате *g, g'* за *dj, tj*, 4. умекшану африкату *z'*, 5. групу *ич* < *ѣч*, 6. *ѡ, ѡ* као носно *o* и *e*. Ђуровић, *Народност сѣаро-црквенословенској језика*, 10–11.

³³ Друга група Словена је долазила са севера на југ из Посавине и средњег Подунавља у два правца: а) долином Велике Мораве и Вардара до Грчке, те су ушли у савез са Словенима који су били насељени у пределу Солуна; б) преко Посавине и долином реке Дрине. Обе ове групе су биле у блиској међусобној вези, што се поготово читовало у зонама планине Дурмитор, река Рашке,

како аутор каже, Пасавини и Подунављу, и трећа група³⁴ на запад у пределе некадашње Паноније.³⁵

У следећим поглављима³⁶ Д. Ђуровић своју анализу и аргументацију става, који ће исказати на крају рада, да је порекло или народност старословенског језика – српско (српскохрватско) проводи кроз језичке нивое: фонетски, морфолошки и синтаксички, али и делимично лексички ниво кроз избор речи којима илуструје везе староцрквенословенског и српског језика (последња два поднаслова). Тако да се у трећем поглављу бави следећим фонетским обележјима: развојем прасловенских група *dj* и *tj* и њиховим рефлексима у словенским језицима, групама *gt*, *kt*, *cht*, изговором јага, потом полугласницима и групом *чрв-*. Само поглавље почиње приказом Белићеве поделе дијалеката, тј. појаса који раздваја источну и западну групу јужнословенских дијалеката, као и самим појасом где се мешају српскохрватске језичке особине са хрватским.³⁷ Он критикује овај Белићев приступ сматрајући да он поделу прави само на основу гласовних особина савремених дијалеката и да тај приступ „има вредност при изучавању дијалеката и за етнографију наше расе“,³⁸ али се не слаже са аргументом да је предео солунско-костурски првобитно припадао групи словенских говора са претежно бугарским особинама и да су на том дијалекту биле написане прве словенске књиге. Данашње бележење гласова и њихово поређење са бележењем у споменицима староцрквенословенског језика не може се сматрати као поуздан доказ зато што: 1. првобитно бележење није могло бити у оно време потпуно тачно, 2. данашње изговарање је

Ибра, Таре, Пиве и Лима. Ови први Словени су касније основали државу Рашку са престоничким градом Расом, а други Зету. Фонетски систем ове групе аутор описује на следећи начин, за ону подгрупу која је ишла долином Велике Мораве и Вардара: 1. изговор *ě* као *e*, 2. *dj*, *tj* се изговарало као *d'z'*, *t'*, *s'*, 3. **čyto* > *što* > *шшо*, 4. *ѡ* као *o* са призвуком *a*. За групу која се кретала преко Посавине и долином реке Дрине: 1. изговор *ě* као *ie*, 2. *ѡ* нејасно *a*, необележен број 3. *ѡ* као нејасно *e^a* и као *eⁱ*, 4. *sj*, *zj* > *s'*. Племена од којих ће касније настати Хрвати имала су исте поменуте особине, осим умекшавања *s* и *z* испред *j*. Ђуровић, *Народности сѣаро-црквенословенској језика*, 11.

³⁴Трећа група Јужних Словена је кренула такође у два правца, али према западу. Једна група се упутила ка пределима источних Алпа и основала државу Словенију, а друга група према средњој и северној Далмацији, где се настањују и оформљавају хрватску државу. Племена од којих ће касније постати Словенци изговарала су: 1. *ě* као *eⁱ*, 2. *dj*, *tj* као *g'j*, *k'j*, а касније умекшано *gj* је прешло у *j*, а умекшано *k'j* у *č*, 3. *čь*, *čyto* су се изговарали дијалекатски као *ča*, а затим се замењивало заменицом *kъ* спојеном са *јь* > *kъјь*, а затим *кај*. Ђуровић, *Народности сѣаро-црквенословенској језика*, 11–12.

³⁵Ђуровић, *Народности сѣаро-црквенословенској језика*, 10.

³⁶III Главна фонетска обележја сѣаро-црквенословенској језика, њихово њорекло и веза са живим словенским језицима (19–26), IV Главније морфолошке особине српско-хрватској језика и њихов однос њрема сѣаро црквеном слов. језику (26–32), Неке синтаксичке особине сѣарословенској језика и њихов однос њрема српско-хрватској и бујарској језичкој конституцији (33–37), Из области живога сѣарословенских речи. 1. (38–40), Сѣаро-словенске речи, које не њосѣоје у бујарском, а живе у српско-хрватском језику. 2. (40–44).

³⁷Ђуровић, *Народности сѣаро-црквенословенској језика*, 19.

³⁸Ђуровић, *Народности сѣаро-црквенословенској језика*, 19.

потпуно развијена језичка индивидуалност, која у различитим стадијумима свог живота није била једнака, 3. носиоци једне језичке индивидуалности су могли да се селе и мењајући места живљења долазили би под утицај нових географских и политичких услова, али и друге језичке групе³⁹.

Морфолошким обележјима аутор се бави у четвртом поглављу и повезује особине српскохрватског језика са старословенским. Д. Ђуровић помиње облике који су настали гудљењем полугласника нарочито испред и иза ч, именице са основом на -о, именице мушког и средњег рода на сугласник, на -ѝ, на -и, на -о и женског рода на -а, именице са основом на -i, личне заменице за прво лице, упитна заменица *чьсо*, прасловенска заменица *ьсь*, заповедни начин, глагол *ѣ сѣи*, глагол **рѣти*. Ове примере староцрквенословенских граматичких облика доводи у везу са неким од српскохрватских дијалеката, налазећи им сродничку везу или „одблеск родбинских нијанси“⁴⁰.

Синтаксичне особине старословенског језика Д. Ђуровић повезује са српскохрватским и бугарским конструкцијама дајући један општији поглед. Прво се бави функцијама падежа у старословенском, који је он наследио из прасловенског, те се објашњава значење номинатива, значење, врсте и употреба генитива, значење датива, акузатива, инструментал и његову употребу (падежна значења и њихова синтаксичка употреба), локатив и његову употребу уз предлоге.

Аутор истиче како бугарски има „најмање трагова прасловенске падежне синтаксичке функције“, док уопште не познаје функције генитива, инструментала и локатива без предлога.⁴¹ Тако да се у употреби предлога бугарски језик слаже са својом великом расом по смислу у простим разгранатим реченицама, али у конструкцијама сложених реченица он се разликује и од староцрквенословенског и од осталих словенских језика.⁴² С друге стране „српско-хрватски језик има у потпуном смислу падежне синтаксичне конструкције старословенског језика“.⁴³ Идентичност падежних синтаксичких конструкција помоћу предлога очевидна је, према Ђуровићу, и он сматра да није потребно наводити примере из српскохрватског и староцрквенословенског за илустрацију.

У делу рада *Из области живојѣ сѣарословенских речи* Д. Ђуровић наводи неке речи из старословенског за означавање апстрактних појмова. Те речи су током језичког развоја у српскохрватском „прерађиване“ и у резултату активности језика добиле су нова значења: *безочѣство*, *бранѣ*, *брѣснѣ*, *варѣ*, *дира*, *матѣ*, *позорѣ*, *прозѣбнѣти*, *по-ѣти*, *притѣча*, *сварѣ*, *шарѣчи*, *шипѣкѣ*, *щрѣбѣ*.

³⁹ Ђуровић, *Народносѣ сѣаро-црквенословенској језика*, 20.

⁴⁰ Ђуровић, *Народносѣ сѣаро-црквенословенској језика*, 32.

⁴¹ Ђуровић, *Народносѣ сѣаро-црквенословенској језика*, 34.

⁴² Ђуровић, *Народносѣ сѣаро-црквенословенској језика*, 36.

⁴³ Ђуровић, *Народносѣ сѣаро-црквенословенској језика*, 36.

После последњег поглавља, *Старо-словенске речи, које не постоје у бугарском а живе у српско-хрватском језику*, од 42. до 44. стране, Д. Ђуровић смешта закључак, који није посебно издвојен. У закључку аутор сублимира презентован у раду преглед теорија о пореклу старословенског језика, историјских података познатих у то доба, као и избор доказа (фонетских, морфолошких, синтаксичких и лексичких) којима поткрепљује своју тезу да је порекло старословенског – српско, или, како он бележи, српско-хрватско, а да није бугарско.

Ауторова историјско-лингвистичка аргументација ослања се на следеће околности: Бугари су се пословенили највише преко солунских Словена, тј. источне групе Јужних Словена, те су самим тим и примили и језичке групе *шћ* и *жд* у првој етапи њиховог развоја, које су се код њих касније развиле у тврд изговор (групе *ж'г'* и *ш'ш'* у старо-црквено-словенским споменицима су послужиле као основ за стварање теорије о бугарском пореклу старословенског). Од источне групе Јужних Словена су примили и дух и конструкцију језичког развоја, али касније долази до обустављања процеса развоја падежних облика. „Народни језик је сачувао слабе остатке савлађивања словенских падежних облика, док је књижевним језиком код њих био, као и код Срба и Руса, старо-црквено-словенски језик, који је у доба њихове политичке моћи добио назив бугарског“.⁴⁴ У тај књижевни језик се уносило све више „народних језичких особина“, али је ипак он био црквено-словенски језик који су Бугари учили по црквеним књигама све до 1824. године када Берин издаје буквар, а Венелин 1829. књигу *Древніе и нынѣшніе Боліаре*, од када почиње учење и писање на бугарском народном језику. Д. Ђуровић даље изводи закључак да бугарски народни језик има само слабе трагове словенске деклинације, да нема емпететско *л* и да има члан, заменички облик, који стоји на крају речи. Те особине су довољан доказ за аутора да устврди да староцрквенословенски језик није био бугарски народни говор, него њихов црквени језик, као код Румуна, а потом црквено-књижевни као код Руса и Срба. А коначни закључак рада је да је старословенски језик источни дијалекат прасрпскохрватског језика.

У савременој палеославистичкој науци има мало заговорника ове тезе, посебно као наследника јединственог прасрпскохрватског језика. Својевремено су сличну тезу заговарали Ђура Даничић и Николај Дурново, данас Радмило Маројевић (али само у варијанти прасрпског порекла) и академик Драгољуб Петровић (у истој варијанти). Маројевић је написао неколико студија о српском као прасловенском дијалекту и његовом односу према старословенском књижевном језику, затим о српском као словенском језику у односу према прасловенском и другим словенским језицима⁴⁵. Иначе, у предговору овој

⁴⁴ Ђуровић, *Народности старо-црквенословенског језика*, 43.

⁴⁵ Радмило Маројевић, *Старославенске студије. Palaeoslavica serbica*, 1 (Београд: Филолошки факултет – Крагујевац: Нова светлост, 2000), 113–128.

књизи Олег Трубачов истиче да је проблем узајамног односа српског (српско-хрватског) језика и дијалеката прасловенског проблем на чије решење је засад тешко рачунати⁴⁶.

О значају студије *Народности старо-црквенословенског језика* говори и чланица да је посебно истакнут овај рад у приказу часописа *Прилози за књижевности, језик, историју и фолклор* X/2, 1930, 264–265. Д[рагољуб] Павловић у поднаслову *Књиже и расправе* представља садржај часописа *Богословље* 1927–1929 (II–IV), који уређује др Димитрије Стефановић. Д. Павловић представља *Богословље* као часопис у коме се могу наћи чланци и расправе стручног карактера у смислу богословских тема, али и тематика која се односи на историјске теме и историју књижевности. Од радова који се налазе у поменутих бројевима часописа Д. Павловић помиње „оне које су за нас од већег интереса“ и међу њима бележи и Ђуровићев рад *Народности старо-црквенословенског језика* (књига III, 1928), без даљих подробијих коментара.

ИЗВЕСТИЈА ПО РУССКОМУ ЈАЗЫКУ И СЛОВЕСНОСТИ АКАДЕМИИ НАУК, БОГОСЛОВЉЕ (1930) [ПРИКАЗ]

У часопису *Богословље* (Орган Православног богословског факултета у Београду, година V, свезак 1, Београд, Штампарија „Привредник“, Кнез Михајлова 3, 1930) у поглављу *Оцене и прикази* Димитрије Ђуровић презентује часопис *Известия по рускому языку и словесности Академии Наук*, С.С.С.Р. Лењинград, 1928, стр. 164–167.

Д. Ђуровић приказ почиње констатацијом да је научни рад у области славистике и лингвистике у тадашњој Русији под великим теретом и одвија се отежано, о чему, по њему, сведоче издања Академије наука, као и сам часопис *Известия по рускому языку и словесности*, чији бројеви излазе ретко и у ограниченом броју. Ово издање *Известия по рускому языку и словесности* из 1928. публиковано је у само 850 примерака. Иако је часопис изашао у тако скромном броју егземплара, он је богат садржајем. Д. Ђуровић потом набраја ауторе и теме које су се појавиле у овој свесци, дајући понекад опширније објашњење или потпунију информацију. Прво је поменут академик В. Перетц, који је написао рад о Кантемиру, М. Н. Сперански пише чланак *Корсунское чудо Козьмы и Дамиана*, у коме износи доказе да се легенда појавила у XV–XVI веку. А. И. Собољевски, у можда свом последњем предсмртном чланку, подсећа аутор, под називом *Славяно-Скифские эйюды* бави се, поред других тема, упоређивањем назива река у Русији и на Балкану, те износи идеју да је некада давно на Балкану до обала Јадранског мора живео народ „који је у

⁴⁶ Олег Трубачов, „Предговор“, in Радмило Маројевић, *Старославенске студије. Palaeoslavica serbica*, 1 (Београд: Филолошки факултет – Крагујевац: Нова светлост, 2000), 9.

родбинским везама са становништвом Русије⁴⁷. Он реке повезује на основу сличности у називима, али не улази у прецизнију етимологију (нпр. доводе се у везу река Босна и река Бизна у Волинској губернији; Драва, Дрина и Вардар се повезују са рекама: Одра, Одрев, Ведро, Одрин у Русији итд.). Н. Никољски у чланку *К войросу о сочинениях, ѿриписываемых Кириллу Философу* износи тврдњу да је Свети Ђирило у руским рукописима XV, XVI, XVII века био познат под два имена: Ђирило Философ и Св. Ђирило. Легенда о састављању словенског писма улази у руску књижевност преко летописа, хронографа и сл. У овом броју часописа је и рад А. Пешковског *Инѿонација и ѿрамаѿиика*, о ритму и мелодији речи; Д. Ајналов се бави епизодом из *Слова о ѿходу Игоре-вом* о сну Светослава, како га Ђуровић именује, под називом *Сон Свяѿослава в Слове о ѿлку Игоре-ве*; Н. Иљаков бави се личношћу руског песника Бојана; В. Ржига се бави тумачењем текста *Сказание о Лоѿе*; потом су ту и ситнији прилози као што је депеша Тјутчева из 1833; Н. К. Козмин се бави прозним делом А. С. Пушкина; В. И. Срезњевски севастопољским песмама, које се приписују Толстоју.

Д. Ђуровић на крају истиче као посебну вредност ове свеске часописа регистар писаца и њихових чланака (Указатељ) штампаних у часопису *Известѿия* у периоду 1896–1927.

Овај преглед Д. Ђуровић завршава ставом да је снага руске стваралачке мисли велика и јака и да не слаби ни под „притиском жестоког режима“⁴⁸ него је и даље у потрази за истином. „То појачава нашу веру у васкрс и препород словенске демократске Русије и у њени долазак у Европу ради остварења социјалне правде“⁴⁹.

У часопису *Боѿословѿе* др Димитрије Ђуровић је објавио три рада у периоду 1928–1930, то су: *Улоѿа црквено-словенскоѿ језика у сѿварању уметничких слика* (Београд, 3/1928, 42–52), студија *Народности сѿаро-црквенословенскоѿ језика* (Богословѿе 3/1928, 3, 223–232; 4, 280–312) и приказ часописа *Известѿия ѿо рускому језику и словесности Академии Наук, С.С.С.Р. Лењинград, 1928* (Богословѿе, 5/1930, 2, 164–167). У поменутих радовима аутор у најбољем светлу показује свој научни и духовни сензибилитет. Ђуровић открива своја несумњиво широка филолошка, лингвистичка и теолошка знања кроз познавање разнородних области научне мисли, што се читава у сва три рада на својствен начин. Аутор се слободно креће кроз теме из филологије и историје књижевности, културологије, хришћанске а посебно православне духовности. У првом раду долазе до изражаја ауторова духовно-религијска знања, у другом раду је детаљно представљена теорија о пореклу старословенског језика

⁴⁷ Димитрије Ђуровић, „Известия по рускому језику и словесности Академии наук СССР“, *Боѿословѿе* 2 (1930): 165. [Приказ].

⁴⁸ Ђуровић, „Известия по рускому језику и словесности Академии наук СССР“, 167.

⁴⁹ Ђуровић, „Известия по рускому језику и словесности Академии наук СССР“, 167.

уз коришћење података из историје, културологије и историје филологије и, напослетку, у трећем раду представљен је преглед радова из часописа Руске академије наука *Извeстия њо рускому язѝку и словесности*, уз Ђуровићеве коментаре и краћу анализу свих радова разнородних филолошких усмерења.

Предавање руског језика, црквенословенског, српскохрватског језика са књижевношћу, немачког и историје, учинили су да интелектуални ум овог значајног српског слависте међуратног периода покаже своју ширину и богатство и да то прелије у многобројне своје радове, посебно у *Речник руско-српскохрватски са ѓраматиѝком руској језика* (издања 1936, 1946, 2000), као његово најзначајније и најкомплексније дело. Савремени и младалачки ауторов дух су довели до тога да су многа његова дела писана на модеран начин, који се не ослања на претходну теоријску традицију домаћих научника, али ни на новије стране изворе, који су због политичких међудржавних односа били слабо доступни. Иако своје вансеријске потенцијале и знања Димитрије Ђуровић, нажалост, није у потпуности остварио у научном смислу, због неповољних животних услова и историјских околности, иза њега остају значајна дела којима је задужио домаћу славистику а самим тим је заслужио да се преиспита његово место у историји славистике и русистике.

Надамо се да ће овај рад допринети да др Димитрије Ђуровић добије ново место у историји српске славистике, оно које му припада због свог неуморног рада, прегалаштва, неговања хришћанских моралних вредности, резултата које је остварио и ништа мање важног помена на његово страдање и трагичну смрт у концентрационом „радном“ логору Маутхаузену, намењеном политичким непријатељима и словенској интелигенцији, 1945. године.

БИБЛИОГРАФИЈА
BIBLIOGRAPHY

- Аранитовић, Добрило. „Био-библиографија Димитрија П. Ђуровића (1882–1945).“ Библиографски вјесник 2–3 (2000): 61–72.
- Ђуровић, Димитрије. „Бранко Радичевић као производ духа словенске расе.“ Мисао XVI, св. 8 (1924): 1703–1711.
- Ђуровић, Димитрије. „Петар Петровић Његош као уметник народњак.“ Књижевни север I (1925): 250–253.
- Ђуровић, Димитрије. „О пореклу словенског писма.“ Просветни гласник 11 (1927): 129–147.
- Ђуровић, Димитрије. „Улога црквено-словенског језика у стварању уметничких метафора у нашој народној поезији.“ Богословље 1 (1928): 42–52.
- Ђуровић, Димитрије. „Народност старо-црквенословенског језика.“ Богословље 3 (1928): 223–232.
- Ђуровић, Димитрије. „Народност старо-црквенословенског језика.“ Богословље 4 (1928): 280–312.
- Ђуровић, Димитрије. Народност старо-црквенословенског језика. Београд, 1928. [Прештампано из Богословља].
- Ђуровић, Димитрије. „Радован Кошутић: Сан мале Виде.“ Воља 2/5 (1928): 358–363. [Приказ].
- Ђуровић, Димитрије. „Известия по русском у языку и словесности Академии наук СССР.“ Богословље 2 (1930): 164–167. [Приказ].
- Ђуровић, Димитрије. Значај св. Ђирила и Методија у историји словенске културе [Прештампано из Извештаја Државне трговачке академије у Земуну за шк. 1929/30. годину]. Земун, 1930.
- Ђуровић, Димитрије. Народне умотворине. Београд: Геца Кон, 1931.
- Ђуровић, Димитрије. Руски књижевни језик. Београд: Геца Кон (Сремски Карловци: Српска манастирска штампарија), 1931.
- Ђуровић, Димитрије. „Радован Кошутић: Гором и пољем, Београд, 1931, стр. 106.“ Народна одбрана 1–2 (1931): 31–32. [Приказ].
- Ђуровић, Димитрије. „Ф. М. Достојевски.“ Народна одбрана 7 (1931): 99–100.
- Ђуровић, Димитрије. „Достојевски и нова Русија.“ Народна одбрана 7 (1931): 106–107.
- Ђуровић, Димитрије. „Јован Јовановић Змај као песник словенске емоционалности.“ Летопис Матице српске 337/1–3 (1933): 88–93.
- Ђуровић, Димитрије. „Петар II Петровић Његош и А. С. Пушкин.“ Светосавље 2 (1934): 111–113.
- Ђуровић, Димитрије. „Патријарх Варнава и словенска мисао.“ Гласник Српске православне патријаршије 16–17 (1937): 465–466.
- Ђуровић, Димитрије. „Значај Вука Ст. Караџића у историји наше културе и славистике.“ Учитель 9–10 (1938): 517–521.
- Ђуровић, Димитрије. „Адам Мицкјевич у светлости словенске мисли о братству народа. Поводом 85-годишњице његове смрти.“ Учитель 3–4 (1940): 183–190.

- Кончаревић, Ксенија. „Из историјата наставе славистике на Православном богословском факултету у Београду: др Димитрије Ђуровић (1882–1945).“ In Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати, 5. прир. Богољуб Шијаковић, 167–182. Београд: Православни богословски факултет, 2010.
- Маројевић, Радмило. Старославенске студије. *Palaeoslavica serbica*, 1. Београд: Филолошки факултет – Крагујевац: Нова светлост, 2000.
- Миљанић, Новак Р. „Прилог био-библиографији др-а Димитрија Ђуровића.“ Библиографски вјесник 1 (1977): 129–133.
- Павловић, Д[рагољуб]. „Богословље, орган Православног богословског факултета у Београду. Београд 1917–1929. (II–IV).“ Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор X/2 (1930): 264–265.
- 50 годишњица рада Државне трговачке академије у Земуну 1883–1933. Земун: Штампарија Миленка Л. Пешића, 1934.
- Петковић, Сава. Речник црквенословенскога језика. Сремски Карловци, 1935.
- Пузовић, Предраг. „Годишњи извештаји Православног богословског факултета Ректорату Универзитета од 1920. до 1940.“ In Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати, 2. прир. Богољуб Шијаковић, 77–97. Београд: Православни богословски факултет, 2007.
- Ранковић, Зоран. „Предавачи Црквенословенскога језика на Богословском факултету до Другог светског рата.“ In Српска теологија у двадесетом веку: истраживачки проблеми и резултати, 7. прир. Богољуб Шијаковић, 73–78. Београд: Православни богословски факултет, 2010.
- Савин, Драгана. „Живот и дело др Димитрија Ђуровића из Петровог Копита (1882–1945).“ Октоих XI/2 (2021): 141–166.
- Савин, Драгана. „Говори општесловенског језика Димитрија Ђуровића.“ Славистика XXV/2 (2021): 239–257.
- Станковић, Богољуб. Лексикографски огледи. Београд: Славистичко друштво Србије, 1999.
- Стевановић, Зоран. Гимназија у Алексинцу: од 1918–1941. Алексинац: Библиотека „Вук Караџић“, 2015.
- Трубачов, Олег. „Предговор“. In Радмило Маројевић, Старославенске студије. *Palaeoslavica serbica*, 1, 6–14. Београд: Филолошки факултет – Крагујевац: Нова Светлост, 2000.
- Boldocky, Samuel. *Riaditelia Gymnázia v Petrovci 1919–2009*. Báčsky Petrovec: Slovenské vydavateľské centrum: Gymnázium Jána Kollára so žiackym domovom, 2009.
- Ђуровић, Димитрије. „Значај Ђуре Даничића у историји југословенске научне misli.“ Књижевни север knj. I, sv. 8 (1925): 293–296.
- Ђуровић, Димитрије. *Rečnik rusko-srpskohrvatski sa gramatikom ruskog jezika*. Београд: Nolit, 1936.

DRAGANA SAVIN
Institute of Field and Vegetable Crops
Novi Sad
dragananauka@gmail.com

DIMITRIJE ĐUROVIĆ IN *BOGOSLOVLJE*

Summary: Dimitrije Đurović (Petrovo Kopito 1882 – Mauthausen 1945) is a forgotten Yugoslav Slavist of the interwar period, who left behind an extensive and significant body of work, consisting of 31 monographic editions and 130 articles published in various domestic and foreign journals. As a Christian and a deeply ecclesiastic intellectual, he devoted a large number of articles to emphasizing the mission of Orthodoxy in preserving the morality and purity of the human soul and the future of humanity, while as a scientist and researcher he dealt with Paleo-Slavic studies, the history and theory of Serbian and Slavic literature, textbook literature, lexicography, translation, journalism, literary criticism. During his rich and varied scientific and pedagogical career, he also spent six years as a lecturer in Church Slavonic and Russian at the Orthodox Faculty of Theology, and published works in several theological journals. In this paper, we analyze the published works of D. Đurović in the journal *Bogoslovlje*, as well as their place in the entire scientific work of the author. ► *Keywords:* Dimitrije Đurović (1882–1945), history of Slavic studies, Old Slavic language, journal *Bogoslovlje*, Orthodox Faculty of Theology.